

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Дияна Георгиева

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“

в област на висше образование 1. Педагогически науки

професионално направление 1.2. Педагогика

докторска програма *Специална педагогика*

Автор: *Маргарита Георгиос Зографу*

Тема: „Комуникативни стратегии в обучението на ученици от аутистичния спектър (12-16 години)“

Научен ръководител: *проф. д-р Неда Златинова Балканска*

1. Административни акценти по конкурса

Със заповед № РД-38-433/18.07.2025 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ съм включена в научното жури на ***Маргарита Георгиос Зографу*** по процедурата за защита на дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен „Доктор“. Маргарита Зографу е докторант в редовна форма на обучение по професионално направление 1.2. Педагогика (*Специална педагогика*) във *Факултет по науки за образованието и изкуствата*.

2. Общо описание на представените материали

Представеният от на Маргарита Зографу комплект материали на електронен носител включва всички изискуеми документи според специфичните изисквания на СУ „Св. Климент Охридски“.

3. Кратки биографични данни за докторанта

Маргарита Зографу е завършила две магистърски програми, в резултат на което получава професионалните квалификации: *Магистър по приложно педагогическо образование на възрастни – обучение през целия живот* и *Магистър по Специално образование* в Националния и Каподистрийски университет, гр. Атина, Гърция. Образователната практика на докторанта включва също участие в обучителен семинар по полуструктурирана психиатрия (E.P.S.Y.P.E.), Диагностично интервю KSADS-PL; оторизация за приложение на диагностичен тест Wisc III и обучителна програма „ARIADNI“, предназначена за психолози-психиатри за справяне с интернет зависимостта на младите хора.

Богатият професионален опит на Маргарита Зографу като психолог, сертифициран учител, администратор и управленец е убедително доказателство за наличието на необходимите компетенции, водещи до успешна реализация в образователно-научната сфера.

4. Актуалност на темата и целесъобразност на поставените цели и задачи

Проблемът за комуникативните стратегии при деца с аутизъм продължава да поддържа своята актуалност, поради естеството на нарушението. В триадата на неврологичното разстройство комуникацията се ситиуира като една от основните сфери на предизвикателства за тези деца. Затрудненията се проявяват както в езиковата продукция, така и на ниво разбиране на езика. Преодоляването на комуникативните бариери с помощта на персонализирани стратегии е от решаващо значение за цялостното им развитие, което води до по-активно социално взаимодействие, повишена автономност, редуцирани нива на тревожност и по-добро качество на живот. Без тези стратегии децата могат често да изпаднат в състояния на комуникативен срив, което детерминира фрустрация и социално-неприемливо поведение. В този ред от аргументи изборът на разработената тема добавя нови перспективи и щрихи към тази проблематика.

Дисертационният труд е с обем от 170 страници и се състои от увод, три глави; абзаци с дискусия, лимитации на изследването, научни приноси; номериран списък с използвана литература (162 източника – всички на латиница), приложения (6) и цитирани публикации, кореспондиращи с обсъждания проблем. Предложената структура на научния труд позволява да се открият акцентите в теоретичния анализ и емпиричното изследване. Извлечените данни получават визуализация под формата на 26 таблици и 6 фигури, на които докторантът е представил коректна номерация, което определено улеснява дейността на рецензентите.

5. Познаване на проблема

Докторант Зографу познава широкоаспектната проблематика, намираща се в изследователския фокус на много съвременни автори, като пречупва през собствената си призма научната информация, илюстрираща актуалното състояние на развитието на научно-приложния проблем. Демонстрира коректно критично отношение към поддържаните от изследователите позиции, свързани с тематичната насоченост на своя академичен проект. Уменията за целепологане осигуряват на докторанта ясна посока и цел, успешно реализирана чрез прецизно изпълнение на произтичащите от нея задачи.

6. Методика на изследването

Избраната методика на изследване включва адаптирани версии на няколко стандартизирани диагностични инструменти:

- Въпросник за самооценка – психометричен инструмент, предназначен за получаване на информация относно себевъзприемането на учениците от гимназиалния етап на обучение. Състои се от 55 въпроса, разпределени в 10 скали. Изборът на всеки участник е между 2 възможности: с утвърдителен и колеблив отговор.
- Специализиран тест за измерване на степента (коефициент) на проявление на аутистична симптоматика при юноши, на възраст между 12 – 15 години. 50 айтема са систематизирани в 5 подскали, а нивото на съгласие се отчита чрез прилагане на 4 степенна Ликертова скала.
- Въпросник за оценка на емпатията – ориентиран към измерване на емпатийните нива. Въпросникът съдържа 60 елемента, от които за целите на изследването са използвани 40 въпроса под номера: 1, 4, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 18, 19, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 46, 48, 49, 50, 52, 54, 55, 57, 58, 59, 60. За регистриране на степента на съгласие е избрана отново 4 степенна скала на Ликерт.
- Тест „Странни истории“ – позволява да се направи оценка на способността на деца и юноши със синдром на Аспергер за интерпретиране на физическо и психично състояние съгласно определен контекст.
- Въпросник за оценка на комуникативните способности – предназначен за получаване на информация от родители и учители, която дава възможност за оформяне на комуникативен профил в 4 области: комуникативна интенция; семантични категории и употреба на думи; комуникативен контекст; системи за комуникация.

7. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е композиран в три глави. **Първа глава** е посветена на широко-обхватен аналитичен преглед, чието преимущество се изразява в прилагането на критичен подход към научните факти. Проследява се развитието на научните представи за нарушенията на Аутистичния спектър в светлината на психологическите теории. Специално внимание е отделено на дискуссионни моменти относно комуникативния, когнитивния и невропсихологичния профил на хетерогенната група деца с РАС. Обсъждат се проблемите и предизвикателствата, съпътстващи диагностичната оценка в различни възрастови групи. Направен е описателен анализ на нарушенията, съставлящи спектъра на аутизма. В сравнителен план са изведени характеристиките на комуникативния процес при деца с типично развитие и деца с РАС в контекста на формалното и неформалното общуване. Детайлно са проучени различни видове стратегии, обвързани с формиране на комуникативни, социални и психомоторни умения при децата и юношите, представители на отделните групи, оформящи широкия континуум на аутистичния спектър.

На страниците на тази част от дисертационния труд докторантът е демонстрирал ценни качества на изследовател, който се позовава на верифицирани факти и техния обективен и непредубеден анализ.

Във **втора глава** е представена методологията на емпиричното проучване – показател за методологичната грамотност на изследователя. Конкретизирани са научната област и научната теза, уточнени са обектът и предметът на изследването. Формулираната цел, дефинираният изследователски въпрос, поставените 4 хипотези са логична последица от теоретичния анализ. Коректно са използвани методи и стратегии за събиране на емпирични данни. Изборът на извадката включва общо 30 лица, от които 15 са юноши (на възраст между 12 – 15 години). Останалите 15 лица са респективно техните семейства, които имат различен образователен статус. Систематизираният от докторанта емпиричен материал е подложен на достатъчно надеждни статистически методи за постигане на ясни и точни изводи при анализа на изследвания периметър. За целта е използвана статистическа програма SPSS 25.0. Приложени са методите на дескриптивната статистика; напараметричен Mann–Whitney U тест за проверка на хипотези, корелационен анализ (коефициент на Pearson) и статистически коефициент Алфа на Кронбах, който измерва вътрешната съгласуваност на набора от въпроси в скалите на приложените въпросници. В този раздел докторантът е предложил и протокол на разработената терапевтична програма, чието приложение обхваща 3 месечен период.

Трета глава е с фокус към анализа на резултатите от изследването, които са обособени в две части. В първата част, в съпоставителен план са представени и анализирани данните, свързани със самооценката, различните области на функциониране (социални умения, внимание, комуникация), емпатията, интерпретацията на физически и психически състояния. Статистически достоверни разлики между двете групи деца (със синдром на Аспергер и с типично развитие) са регистрирани по отношение на социалното взаимодействие и степента на развитие на социалните умения. В останалите домейни резултатите са сходни, а това е изненадващо като се имат предвид проблемите в комуникацията при всички лица с нарушения от аутистичния спектър, за което докторантът сигурно има обяснение.

Във втората част на изследването се коментират комуникативните постижения на юношите след приложената 12 седмична програма за комуникативна терапия. Информацията, получена от учителите и родителите на децата, свидетелства за значително подобрени комуникативни и социални умения след образователната интервенция във всички домейни. Визуализацията на данните в подходящи таблици и фигури прави текста прегледен и четивен. Демонстриран е сполучлив опит за внасяне на логични и аргументирани обяснителни модели, както и констатации за доказване на формулираните хипотези. В дискуссионния раздел на дисертацията се откроява най-значимият извод, а именно, че с персонални стратегии и механизми за подкрепа учениците с нарушения от аутистичния спектър са в състояние да постигнат значителен напредък в развитието на комуникативните умения, което има позитивни

последници върху тяхната социална интеграция, академичния успех и качеството им на живот, като цяло.

8. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приносите на дисертационния труд могат да се обособят в три области: научни, научно-приложен и диагностично-практически. Приемам всички посочени приноси.

9. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантът е предложил 3 статии по темата на дисертацията, 2 от които са публикувани през 2019 г. В третата статия лисват данни за времето и мястото на нейното отпечатване.

10. Автореферат

Представеният автореферат отразява съдържането и последователността в структурата на дисертационния труд в синтезиран вариант.

11. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Научните и научно-приложни приноси на дисертационното изследване могат да послужат като база за бъдещи изследвания и проучвания, в които да се оглеждат нови идеи и концепции за терапевтични стратегии към комуникативните и поведенческите проблеми на деца с аутизъм.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа **научни и научно-приложни резултати** и е на високо научно равнище, съответстващо на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, както и на специфичните изисквания на СУ „Св. Климент Охридски“.

Предвид положените сериозни усилия за създаване на оригинален научен текст, комбинирани с творческия заряд на докторанта, **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Маргарита Георгиос Зографу** в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма *Специална педагогика*.

15.10.2025г.

Изготвил становището:

/проф. д-р Дияна Георгиева/